

braćom bili u službi kod vojvode Radoslava Pavlovića. Kako bi se svjedočenje osnažilo u ovom nedatiranom dokumentu prikazan je i rodoslov porodice Tezalović. Autor, ispravljajući prethodne pogrešne datacije, smatra da nastanak ovog dokumenta treba tražiti između 5. februara 1468. i 14. januara 1469. godine.

Širina ponuđenog raznovrsnog izvornog materijala ne bi bila u dovoljnoj mjeri pregledna da nije izrađen precizni *Registar* (161-169), koji je sačinio Dejan Ječmenica, a istraživačima srednjovjekovne bosanske prošlosti omogućit će lakši i brži uvid u prezentirane radove.

Ovim brojem kolektiv okupljen oko časopisa *Grđa o prošlosti Bosne* uspješno nastavlja svoj angažman na objavljivanju i analizi dokumenata koji se odnose na srednjovjekovnu prošlost Bosne. Različiti

segmenti bosanske historije, među kojima se u ovom broju ističu ekonomski, pravni, genealoški aspekti, omogućuju istraživačima da uz kvalitetne slikovne priloge detaljnije proniknu u bit dokumenta. Kao nedostatak možemo navesti nepostojanje geografskih karata koje bi topografske podatke, kojih u pojedinim ispravama ima više od deset, učinile preglednijima.

Na kraju napominjemo da je ovim izdanjem, kao i prethodnima iz ove serije, izdavačka djelatnost u Bosni i Hercegovini obogaćena novijim pristupom koji se odavno nametao kao nužan s obzirom da su mnogi dokumenti važni za historiju ove zemlje zadnji put kritički obrađeni prije više desetljeća ■

Nedim Rabić

Споменица академика Сима Ћирковића, Историјски институт, Зборник радова, Књ. 25, Београд, 2011, 463 стр. + Библиографија академика Сима Ћирковића, Историјски институт, Посебна издања, Књ. 61, Београд, 2011, 157 стр.

Povodom smrti akademika Sime Ćirkovića Istorijски институт iz Beograda je u toku 2011. godine objavio dvije prigodne publikacije kojima je odana počast ovom velikom srpske, balkanske i evropske historiografije. Značaj ovog historičara u razvoju historijske nauke, pogotovo medievalistike, gotovo je nemjerljiv. Širina proučavanih tema, velika erudicija, do savršenstva doveden historičarev zanat te pravilan osjećaj i odnos prema izvorima, doprinijeli su tome da je vrlo teško naći granu histo-

rijske nauke o srednjem vijeku na našim područjima a da je Ćirković nije obradio. Učešće u publikovanju Spomenice dalo je trideset istaknutih historičara s područja jugoistočne Evrope, ali i šire, koji su se svojim radovima, na jedan ili drugi način, dotakli tema koje je nekada u toku svoje velike karijere proučavao Ćirković.

Spomenicu otvara nekrologij *Сима М. Ћирковић (29. јануар 1929, Осијек – 14. новембар 2009, Београд)* (9-13), koji je napisao Ljubomir Maksimović, još jedan

predstavnik starije historiografske škole. Kako je poznati bizantolog istakao, Ćirković jeste doživio ono što malo koji naučnik uspije – da ga se smatra simbolom čitave jedne naučne oblasti, no istovremeno, Ćirković je i najreprezentativniji predstavnik čitave jedne škole – srpske kritičke historiografije, koju su utemeljili njegovi znameniti učitelji Dinić, Radojčić, Ostrogorski, Tadić i drugi. Analizirajući raspon Ćirkovićeve stvaralaštva, koji se kretao od manjih studija do obimnih sinteza, Maksimović ističe da prava analiza Ćirkovićeve ostavštine tek treba uslijediti. Nakon osvrta na profesionalni život, autor se podsjetio i ljudskih kvaliteta pokojnog akademika Ćirkovića, među kojima su dominirale odmjerjenost, spremnost na pomoć mlađim kolegama, ali i konstantna odlučnost u čuvanju naučnih i akademskih vrijednosti. Opus radova Sime Ćirkovića na polju izučavanja problematike urbanih naselja centralnog Balkana predstavila je Jelena Mrgić u radu *Cives et Civitates – Urban Studies in Recent Serbian Historiography* (245-259).

Prvi od stručnih radova Spomenice predočila je Desanka Kovačević-Kojić – *Србија у економији Венеције (XV вијек)* (15-27). Na osnovu podataka iz trgovačkih knjiga braće Kabužić, autorica proučava nivo razvijenosti privrednih veza srpskih rudnika sa „Gospodaricom mora“. Za ovu temu naročito je interesantan račun venedicijanskog trgovca Hristofora Alberta, koji predstavlja pravi prozor u dinamični svijet srednjovjekovne trgovine. Niz članaka sa tematikom proučavanja raznih aspekata života u srednjovjekovnim manastirima nastavila je Mirjana Živojinović radom *Рога и друга новчана давања протаматонским манастирима* (29-38). Iz rada saznajemo da je termin *roga* u početku označavao nagradu za učinjenu službu, da

bi se kasnije u praksi približio terminu *solemnion*, tj. svečano darivanje godišnje rente od strane cara nekoj crkvenoj ustanovi. Bariša Krekić, danas profesor emeritus na uglednom UCLA u Sjedinjenim Američkim Državama, svojim pristupom *Images of women's life in Dubrovnik in the Fifteenth and Sixteenth Centuries* (39-54) doprinio je proučavanju statusa žena u srednjovjekovnom Dubrovniku. Ova tema je i ranije zaoкупljala pažnju historičara, od kojih treba istaći Dušanku Dinić-Knežević, Zdenku Janeković-Römer i druge, a doprinos Krekića u ovom radu je što je rasvijetlio da je i slanje djevojaka u manastire ipak nosilo sa sobom osjetno finansijsko opterećenje, te što je učvrstio stav moderne historiografije da položaj žena u gradskim sredinama tokom srednjeg vijeka i nije uvijek bio tako loš kako se ranije smatralo.

Jedan od korifeja balkanske medievalistike, Ignacij Voje također nije mogao izostati u odavanju počasti tri godine mlađem kolegi Ćirkoviću. Dopunjujući svoj čuveni rad *Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku* (Sarajevo, 1976), ovaj put se osvrnuo na značaj mjenice u potpunom procesu kreditnog poslovanja: *Mjenice (littera cambii) u kreditnim poslovima srednjovjekovnog Dubrovnika* (55-62). Rad je napisan većinom na osnovu podataka iz arhivske serije *Debita notariae*. Autor ističe da se mjenice u poslovanju Dubrovčana javljaju tek u dvadesetim godinama 14. stoljeća, te da su bile ograničene samo na trgovinu sa stranim zemljama, dok se u domaćem prometu nisu upotrebljavale. Iz Slovenije je pristigao i rad Darje Mihelić sa Zgodovinskog inštituta „Milka Kosa“ *Don Mauro Orbini in njegovi vzorniki o zgodnjem srednjem veku v vzhodnih Alpah* (93-117). Autorica je analizirala jednu, pokojnom Ćirkoviću vrlo dragu temu, izvora Mavra Or-

binija, ovaj put samo za područje istočnih Alpa. Rade Mihaljčić u radu *Замена поседа у средњовековној Србији* (63-73) pozabavio se praksom i pravnim normama ovog specifičnog srednjovjekovnog običaja, dok je Bogumil Hrabak jednim od svojih posljednjih radova *Фирентинска породица из Фераре Минијати на дубровачком пословном подручју (XVI век)* (75-91) dao poseban ton ovom izdanju.

Nenad Fejić je tokom cijele svoje karijere približavao srednjovjekovnu historiju jugoistočne Evrope frankofonskom dijelu naučne zajednice. Danas je profesor na Univesite des Antilles et de la Guayane, a ovoj Spomenici je doprinio radom *Lordre regne a Dubrovnik: Une commune medievale face a la menace etrangere et aux problemes de la paix civile* (119-136). U radu se raspravlja o politici dubrovačkog patricijata u toku vanrednih stanja. Osnovni zadatak koji su težili da obave, tokom svakog od ukupno četrnaest ratova koje je Dubrovnik vodio za vrijeme svoje nezavisnosti, jeste očuvanje ustaljenog društvenog poretka i mira. Ti zadaci su se obavljali naizgled kontradiktornim metodama, koje su zapravo bile vrlo dobro osmišljene. To se najbolje vidi u odnosu prema vanpatricijskom dijelu društva: građanima ili strancima prema kojima su istovremeno primjenjivane i metode pojačanog isključenja (jake sankcije i ograničenja) i metode pojačane integracije (ohrabrivanje da uzmu učešća u odbrani grada, mjere zaštite i sl.). Počast Ćirkoviću odali su i dvoje inostranih istraživača kojima je pokojni profesor mnogo pomogao u obradi izabраних tema. Austrijski historičar Oliver Jens Schmitt predstavio se radom *Micro-history and Lebenswelten as aproaches to Late Medieval Dalmatian History. A case study of Korčula* (137-158), dok je Paola Pinelli sa Ekonomskog fakul-

teta Univerziteta u Firenci prezentirala svoj članak *The Florentine company of Francesco Neroni and trade with Dubrovnik (Ragusa) in the first half of the 15th century* (159-175). Niz radova o iseljavanjima stanovništva sa svih dijelova Balkana u Mletke Lovorka Čoralić je dopunila pristupom *Prisutnost i djelovanje iseljenika iz Srbije u Veneciji u XV. i XVI. stoljeću* (177-194). Autorica je istakla da su najveći valovi iseljavanja povezani sa sve oštrijim upadima osmanske vojske, zatim da su u izvorima uglavnom označavani kao *de Servia*, te da su se većinom bavili pomorskim poslovima. Obrađeni su svi aspekti svakodnevnog života iseljenika, njihova mjesta stanovanja, poslovno i religiozno organiziranje.

Za srednjovjekovnu Bosnu tri su rada od posebnog značaja. Esad Kurtović sa Univerziteta u Sarajevu radom *Monte Lapidoso – Kameno brdo* (195-209) analizira podatke iz dubrovačkih izvora o ovom ozloglašenom lokalitetu poznatom kao izuzetno pogodno za drumsko razbojništvo. U kompletnom spektru svakodnevnih odnosa Dubrovnika sa zaleđem, razbojništva su bila jedan od prisutnih segmenata koji ne treba ni pretjerano naglašavati, ali ni zanemarivati, a u dinamičnom svijetu kretanja robe i trgovaca između Bosne i Dubrovnika neizbježno je moralo doći i do pljački i prepada. Jedno izuzetno pogodno mjesto za razvijanje takve aktivnosti bilo je i Kameno brdo, koje autor na osnovu informacija većinom iz serije *Lamenta de foris* locira uz frekventan put pored Ključa, niz pravac Cernica – Bileća. Kurtović ispravlja i stavove ranije historiografije da se radi o naselju ili trgu i zaključuje da je to tek geografski pojam koji ne treba miješati sa lokalitetom sličnog imena – Brdo u blizini Trebinja. Poznati profesor Novosadskog univerziteta Petar Rokai autor je rada *Tpu*

прилога историји Босне у средњем веку (211-217), у којем анализира три појма везана за босанско средњовјековље и предлаже њихово ново читање, чиме се отварају простори за нове интерпретације њиховог контекста. Први термин је *ubanus*, који се јавља у повелји папе Гргурa IX из 1233. године везано за вјест бана Нинослава о преласку његовог рођака Пријезде *ubanus* (albanusa) на католичку вјеру. За разлику од старијих тумачења, Rokai сматра да је ријечца „al“ преузета из мађарског језика и да она означава термин подбан. Сlijедећи термин који аутор анализира уствари је лично име – Ponsa, име босанског бискупа из 14. столјећа. Сматрајући да су сви каснији истраживачи некритички преузели читање овог имена од Klaića, Rokai је увјерен да је исправно читање Poša. Još једно име је заинтересовало Rokaia и поново је везано за тумачења Вјекослава Klaića. Ради се о наводном кralju Босне Јаношу Маротију, који се спомиње међу учесницима конгреса владара из 1412. године као *Marolt konig zu Bossen*. Аутор наглашава да се ради о неспоразуму у списку и да је dotičни Maroti само наведен испред безименог босанског кralja, без знака interpunkcije међу њима. Treći рад проишао је из сурадње Nevena Isailovića и Aleksandra Jakovljevića: *Шах Мелек (Прилог историји турских упада у Босну 1414. и 1415. године)* (441-463). У раду се расправља о вођи османских одреда који су упадали на територију Босанског кraljevstva у наведеним годинама. Аутори су нагласили да је већина истраживача погрешно читала име ове личности и самим тиме нису могли да га правилно идентифицирају. Једина изnimка био је чувени Nedim Filipović, који је у свом капиталном djелу *Princ Musa и Šejh Bedredin* исправно тумачио да се ради о Šahu Meleku, истакнутој личности 14. столјећа, али су нагласили и да је тај налаз остао

неprimijećen због недостатка именског регистра у споменутој knjizi.

Ovako велики број прилога није могао добити једнак третман у овом просторно ограниченом приказу. Споменућемо још два интересантна рада, док истовремено и све остале свакako препоручујемо за читање. Radivoj Radić и Dušan Korać, анализирајући каснобизантијско djело *Lulolog* (knjiga о pticama), naišli су на *Један необичан спомен Дубровника из XI века* (219-224). Bizantinci су имали један, по своје неистомишљенике врло незгодан обичај да их изврћу rugлу и подсмijеху, а коришћење животинског епа у којем су животinjама даване људске особине било је јако раширено. Knjiga *Pulolog* је сатирично djело проишло из народа и највише намијенjено исмијаванју порока владajuће класе у Bizantiji. No, у једном тренутку су и Dubrovčани дошли на удар. Naime, у prepircи чаплје и ждрала потонји грди чаплју да nalikuје на Ragužanina из Raguze који носи bisage и у њих убације све што нађе. Јако интересантан чланак темелjen на још занимљивијем knjiжевном извору. Marko Šuica са Odeljenja за историју Beogradског универзитета задњих се година интензивно бави средњовјековном ратном тактиком на подручју југоисточне Европе. Овај пут је анализирао најчувенiju битку на Balkану, која је својевремено била под научном lupом и samог Ćirковића: *О могућој улози Вука Бранковића у Косовској бици – прилог разматрању средњовјековне ратне тактике* (225-244). Šuica наглашава да је тадашњи обичај, могао би се назвати и стратегijом, био да је у случају заробљивања или смрти једног од чланова владajuће породице преостали члан породице требао напустити бојно поље и повући се у земљу, како би учврстио власт и организовао државу.

Radovi на које се нисмо осврнули у

ovom prikazu također su na neki način povezani sa naučnim radom pokojnog Ćirkovića. Tako se analizom izvora bave članci Nebojše Porčića (*Дипломатички обрасци српских средњовековних разрешних докумената*), Srđana Pirivatrića (*Податак Нићифора Григоре о хронологији брака Стефана Дечанског и Марије Палеолог*) i Tibora Živkovića (*The Origin of the Royal Frankish Annalist's Informations About the Serbs in Dalmatia*). Legislativne aktivnosti cara Dušana proučavaju Đorđe Bubalo (*Судбина и Опаданије – прилог тумачењу члана 84 Душановог законика*) i Biljana Marković (*Сведочење у судском доказном поступку према старијим рукописима законодавства цара Стефана Душана*). Problematiku proučavanja srednjovjekovnih porodica obrađuju četiri rada: Gordana Tomović (*Војиновићи*), Đuro Tošić (*Славонска грана породице Милорадовић*), Marica Malović-Đukić (*Породица Кимо – Климо из Улциња у средњем веку (14-15. век)*) i Srđan Rudić (*Прилог познавању неких исламизованих босанских породица*). Crkvenom historijom bavi se Katarina Mitrović (*Сукоб барског архиепископа и которског епископа око јурисдикције над католичким парохијама у средњовековној Србији*), dok Stanoje Bojanin istražuje jedan interesantan segment svakodnevnog života (*Недеља као нерадни дан у средњовековној Србији*).

Nizom kvalitetnih i zanimljivih radova koji su objavljeni u ovoj *Spomenici* kolege, suradnici i nekadašnji učenici pokojnog akademika Sime Ćirkovića na dostojanstven način oprostili su se od velikog naučnika i zahvalili mu se na pomoći i uvođenju u tajne nauke. Nema sumnje da će odlaskom Ćirkovića ostati ogromna rupa u historijskoj nauci kompletne jugoistoč-

ne Evrope, a naročito u medievalistici. Nestanak vrhovnog autoriteta neizbježno sa sobom povlači tektonske poremećaje i na njegovim nasljednicima je da ne dozvole da se Ćirkovićeva ostavština izokrene.

Uporedo sa *Spomenicom* akademika Sime Ćirkovića objavljena je i *Библиографија академика Симе Ћирковића*, koju su priredili Slavica Merenik, Neven Isailović i Vlastimir Đokić. Sam broj stranica potreban za objavljivanje bibliografije govori o veličini karijere pokojnog Ćirkovića. Tehnički, *Библиографија* je urađena veoma kvalitetno. Najprije je predložen spisak svih objavljenih Ćirkovićevih radova (17-101) koji su prezentirani hronološki, od prvih početaka naučnog djelovanja 1953, do onih objavljenih posthumno 2011. godine. Radi se o ukupno 663 bibliografske jedinice, što je, znajući njihovu kvalitetu, impozantno. Zatim slijedi *Predmetni registar radova akademika Sime Ćirkovića* (103-122). Ovaj dio je koristan iz više razloga. Iz njega se vidi sva širina Ćirkovićeva djelovanja, a istovremeno je budućim istraživačima olakšano snalaženje u moru pojmova, imena i mjesta koje je obrađivao u svom radu. Iz istih razloga je napravljen i *Registar naslova radova akademika Sime Ćirkovića* (123-156), u kojem su abecednim redom navedeni svi naslovi, kako bi se olakšala orijentacija unutar *Библиографије*.

Od samih početaka Ćirkovićeve plovidbe naučnim vodama srednjovjekovna Bosna je postala jedna od stalnih luka u koje je navraćao. Naime, prvi objavljeni naučni radovi su vezani upravo za srednjovjekovno Bosansko kraljevstvo: *Две године босанске историје (1414 и 1415) // ИГ 3-4 (1953) и Властела и краљеви у Босни после 1463. године // ИГ 3 (1954)*. Jedna od ključnih godina Ćirkovićeve biografije jeste 1964, kada je objavio *Историју средњовековне*

bosanske државе (СКЗ; Београд, 415 str.). Та је књига и до данас најкомплетнија синтеза bosanskog srednjovjekovlja. Затим је објавио и своју дисертацију *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба* (САНУ, Београд, 309 str), која је изузетно добро оцијенјена и представља узор како треба писати биографије историјских личности. Значај Ћирковића за bosanskohercegovačku historiografiju srednjeg vijeka може се видјети и из сlijedeћих наслова: *Један прилог о бану Кулину* (ИЧ 9-10, 1959), *Сузуби венац* (ЗФФБ, 1964), *Здравствене прилике у средњовјековној bosanskoj држави* (са Десанком Ковачевић-Кojiћ, Acta historica medicinae, pharmaciae et veterinae, 10-

2, 1970), *Русашка господа* (ИЧ 21, 1974), *Мере у средњовјековном рударству Србије и Босне* (Зборник JAZU 8, 1977), *Bosanska crkva u bosanskoj држави* (Prilozi za istoriju BiH I, 1987), *Босна и Византија* (800 година повелје bosanskog bana Kulina, 1989), *Dvor i kultura u средњовјековној bosanskoj држави* (Међународни симпозијум „Босна и Херцеговина у токовима историјских и културних кретања у југоистоочној Европи“, 1989), *Преношење кралјевства у Босну* (Одјек XLIV, 1991) и бројни други.

Dignum laude virum Musa vetat mori!■

Dženan Dautović

Niko Kapetanić, *Konavle u XV. stoljeću*. Gruda: Matica hrvatska Konavle, 2011, 274 str.

Niko Kapetanić је biotehnolog по temeljnom studiju, tajnik Друштва пријатеља dubrovačke старине, djelatnik Matice hrvatske Konavli и vanjski saradnik Zavoda за povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti и umjetnosti у Dubrovniku. Припада истакнутим представницима у модерном проучавању dubrovačke, посебно konavoske прошлости, што потврђује и ова његова нова књига. Састављена је од десет по садржају разноврсних и по обиму различитих cjelina, чији садржај још једном значајно скреће пажњу стручне јавности на ово најјужније подручје данашње hrvatske државе.

Уводни дио књиге представља кратки пресјек историје Konavala којом се де-

финира мјесто и улога подручја кроз прошлост. Први писани подаци о Konavlima сежу у доба прије нове ере, а сједиште се налазило у Epidauru (Cavtat), гдје се развила римска колонија. Траса римског водовода (*canali*) која је пресјецала овај простор дала је подручју своје име. Шире подручје проživљава сеобу Germana, а почетком VII stoljeća насељено је Slavenima. Као организирана државна заједница и управна административна cjelina, Konavli egzistiraju уз сусједне Travuniju, Duklju и Рашку. Године 1371. под влашћу су обласног господара жупана Nikole Altomanovića, а власт у њима имају и zetski Balšićи од 1373. године. Bosanska власт у Konavlima прати се од 1377, када их заједно с Travunijом осваја Твртко I Ко-